

Procesrapportage co-creatie aanpak *Leraren als leesbevorderaars*

Auteurs:

Wenckje Jongstra, Hogeschool KPZ

Marleen Kieft, Hogeschool KPZ en MK Onderzoek + Advies

Claire Goriot, Hogeschool KPZ

Jette van den Eijnden, Stichting Lezen

Februari 2023

Dit project is mede gefinancierd door het Nationaal Regieorgaan
Onderwijsonderzoek
Projectnummer 40.5.20500.178.

Dankwoord

Dank aan alle leden die geparticipeerd hebben in de kenniskring: dank aan Boukje Bruins, Ietje Pauw, Tamme Spoelstra, Roel van Steensel, Judith Pool, Fedor Baarslag, Ilse Klaver, Klaas Veldman, Gijselien Grosman, Loe Andriol, Ria Schoe, Rita Roelfsema en Saskia Lambrechts voor hun waardevolle bijdrage aan dit onderzoek.

Dank ook aan diegenen die ondersteund hebben bij de uitvoering van dit onderzoek: Jacqueline van Dalfsen, Herma Slendebroek, Cecile Gunsing, Sophie Hofman, Julia Franken en Femke van Splunter.

Een groot aantal leraren van de zeven betrokken scholen en hun directies hebben bijgedragen aan dit onderzoek. We spreken dan ook onze grote dank hiervoor uit, maar we zullen, met het oog op anonimiteit, de scholen, leraren en directies, niet nader noemen.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Opzet en uitvoering project	5
2.1	Fasering	5
2.2	Samenwerking actoren kenniskring	7
2.2.1	Uitgangspunten begeleiding kenniskring	7
2.2.2	Rollen, taken en werkwijze actoren in onderzoek en professionalisering.....	8
3	Verloop en bevindingen analysefase.....	9
3.1	Behoeftanalyse.....	9
3.1.1	Aanloofase.....	9
3.1.2	Inzet oriënterende vragenlijst en focusgroepgesprekken met leraren en directies.....	10
3.1.3	Literatuurstudie	12
3.2	Contextanalyse	12
3.2.1	Co-constructie kijkwijzer leescultuur	12
3.2.2	Bevindingen kijkwijzer: profiel zeven scholen.....	13
3.2.3	Inzet en bevindingen vragenlijst directie leescultuur	15
4	Verloop en bevindingen ontwerpfase.....	16
4.1	Ontwerpprincipes, ontwerpbeisen en doelen stellen met directies in expertronde.....	16
4.2	Skeletontwerp en uitwerking ontwerp	16
4.3	Alfatesten eerste uitgewerkte ontwerp.....	20
4.3.1	Alfatesten fase 1: in drie expertinterviews	20
4.3.2	Alfatesten fase 2: in kenniskring	23
5	Verloop en bevindingen implementatie- en evaluatiefase	24
5.1	Planning implementatie en evaluatie aanpak en inzet onderzoekinstrumenten	24
5.2	Monitoring implementatie in kenniskring.....	24
5.3	Evaluatie en reflectie in kenniskring	27
	<i>Bijlage A: Reacties teacher leaders ontwerpssessie.....</i>	<i>31</i>

1 Inleiding

Onderwijsprofessionals van zeven basisscholen en onderzoekers hebben tussen maart 2020 en oktober 2022 samengewerkt in het onderzoeksproject “Leraren als leesbevorderaars”. Het betreft een participatief ontwerpgericht onderzoek met als doel een aanpak te creëren die leraren versterkt in hun rol als leesbevorderaar. De aanpak is vervolgens getest in de praktijk door 47 leraren. In het rapport “Lezen en laten lezen; een ontwerponderzoek naar de versterking van leraren als leesbevorderaars” (Jongstra, Kieft, Goriot & Van den Eijnden, 2023) doen we verslag van de door leraren ervaren opbrengsten. In deze procesrapportage doen we uitgebreider verslag van het co-creatieproces. Het doel is inzichtelijk te maken welke activiteiten hebben plaatsgevonden gedurende de fasen van het onderzoek en hoe onderwijsprofessionals en onderzoekers hierin hebben samengewerkt.

De kenniskring Taalstimulering van Hogeschool KPZ staat aan de basis van het onderzoek. De oorspronkelijke kenniskring bestond uit onderzoekers en hogeschooldocenten van Hogeschool KPZ en teacher leaders van verschillende schoolbesturen in de regio. De kenniskring komt vijf keer per jaar samen, op Hogeschool KPZ van 16.30-20.00 uur. Het doel van deze kenniskring is kennis delen over taal- en leesonderwijs en kennis creëren rondom het door henzelf gekozen thema leesbevordering.

De leden van de kenniskring signaleerden nadrukkelijk dat scholen handelingsverlegenheid ervaren als het gaat om het motiveren van leerlingen om te (blijven) lezen en merkten op dat er veel verbeterkansen ten aanzien van de professionalisering van de leraar als leesbevorderaar onbenut bleven. De kenniskring heeft daarom contact gezocht met relevante landelijke partners zoals Stichting Lezen, Vrije Universiteit, Hogeschool Viaa. Dit contact resulteerde in de vorming van een consortium en daarmee in een tijdelijke uitbreiding van de kenniskring. De ambitie was om participatief ontwerponderzoek te doen, gericht op het versterken van de competenties van leraren als leesbevorderaars, in co-creatie een aanpak te ontwikkelen en deze uit te proberen op scholen die verschillen in grootte, pedagogisch concept, denominatie, doelgroep.

Het consortium heeft in de aanloopfase op basis van een in 2020 gehonoreerde kiemaanvraag van NRO-kortlopend onderzoek (2019) een deel van de vraagdiagnostiek uitgevoerd; het andere deel is uitgevoerd na honorering van de uitgebreide aanvraag in 2021. Het onderzoek bouwde voort op een door NRO gesubsidieerde meta-analyse naar leesmotivatie-interventies. Uit deze meta-analyse blijkt dat de leesmotivatie en leesvaardigheid van basisschoolleerlingen wordt gestimuleerd wanneer zij worden geholpen om boeken te kiezen die aansluiten bij hun interesses en leesniveau (Van Steensel et al., 2016). Om die boekenkeuze effectief te kunnen ondersteunen, moeten leraren beschikken over specifieke competenties.

De kenniskringleden hebben een aantal keer tijdens bijeenkomsten feedback gegeven op de uitgebreide aanvraag. Daarnaast werden in de kenniskring de verwachtingen rondom de eventuele inzet in uren van onderwijsprofessionals en onderzoekers afgestemd. De onderzoekers en onderwijsprofessionals kregen allen een vergoeding voor de activiteiten die er verricht werden.

2 Opzet en uitvoering project

2.1 Fasering

Het onderzoeksproject kent -naast een aanloopfase waarin de aanvraag tot stand kwam- grofweg vier fases. 1) analyse, 2) ontwerp, 3) implementatie, 4) evaluatie en reflectie. De kenniskringbijeenkomsten zijn verspreid gepland over de fasen van onderzoek. Zie Tabel 1. Er zijn, inclusief de aanlooptijd in totaal elf bijeenkomsten van de kenniskring geweest, waarvan vier online en zeven offline op Hogeschool KPZ. De bijeenkomsten op KPZ waren van 16.30-20.00 uur gepland, inclusief een gezamenlijke maaltijd. De onlinebijeenkomsten duurden een of twee uur.

In de analysefase heeft een contextanalyse en behoefteanalyse in de praktijk plaatsgevonden en is een literatuurstudie uitgevoerd. Het doel van deze fase was om kenmerken te identificeren van de te ontwerpen aanpak. Op basis van deze inzichten is na het stellen van doelen met directie, uiteindelijk met de leden van de kenniskring in co-creatie een aanpak ontwikkeld. De aanpak is vervolgens uitgetoetst in de praktijk, waarbij percepties van betrokken leraren ten aanzien van de werking van de aanpak in kaart zijn gebracht in een parallelle gevalsstudie (Andriessen, 2011; Bartholomew, et al., 2011, McKenney & Reeves, 2018; Van Aken & Andriessen, 2011; Yin, 2009). In veel fasen van het onderzoek zijn tussenproducten ontwikkeld die vervolgens ingezet zijn in de praktijk.

Tabel 1

Opzet en deliverables van het ontwerpgerichte onderzoek Leraren als leesbevorderaars

Fase	Tijdslijn	Onderzoeksdoel	Aantal bijeenkomsten kenniskring*, plaats	Professionaliserings- activiteiten	Onderzoeksactiviteiten	Resultaten
0 Aanloop	Jan-mei 2020	Oriëntatie: probleemverkenning, vraagdiagnostiek → aanvraag	3, KPZ	-	- Oriënterende vragenlijst leraren - Focusgroep team	
Analyse	Mrt-mei 2021	Identificeren van de kenmerken van een aanpak	2, online	-	- Literatuurstudie - Kijkwijzer leescultuur school - Vragenlijst leescultuur directie	- Rapportage literatuurstudie (Kieft et al., 2021) - Kijkwijzer <i>Leescultuur</i> - Lijst <i>Competenties leraren als leesbevorderaar</i>
Ontwerp	Jun-sept 2021	Co-constructie en alfatesten van de aanpak	2, KPZ	-	- Expertronde met directie - Expertpanel met drie experts	<i>Handreiking literatuercirkels</i> 24 berichten over leesbevordering 24 boekspecifieke inspiratiekaarten 6 algemene inspiratiekaarten over het aanraden van jeugdliteratuur
Implemen- tatie	Okt- april 2022	Veldtesten van de aanpak	2, online (1); KPZ (1)	- Boekenkaravaan - Literatuercirkels in het team - Schooloverstijgende literatuercirkels - Online leren a.h.v. inspiratiekaarten en regelmatige berichten	- Startvragenlijst leraren - Monitoringslijst literatuercirkels	-
Evaluatie en reflectie	April- okt 2022	Inzicht krijgen in werkzame elementen en belemmerende en stimulerende factoren implementatie	2, online (1); KPZ (1)	-	- Eindvragenlijst leraren - Duo-interview leraren - Storyline lerarenteam	Eindrapportage, inclusief procesrapport (Jongstra et al., 2023)

Noot: Tijdens 1 bijeenkomst met de kenniskring hebben de directies van de zeven scholen deelgenomen (analysefase)

De kenniskring bestond bij de startfase uit elf leden waarvan vijf onderwijsprofessionals, drie (docent-)onderzoekers van Hogeschool KPZ en een (docent)onderzoeker van Hogeschool Viaa. Daarnaast participeerden twee externe onderzoekers (Vrije Universiteit, Stichting Lezen). Door baanwisselingen en aansluiting van nieuwe scholen is de kenniskring uitgebreid. Uiteindelijk bestond de kenniskring bij de start van de implementatiefase uit zeven onderwijsprofessionals van zeven verschillende basisscholen en zes onderzoekers.

De externe onderzoekers hebben gemiddeld drie voor hen relevante bijeenkomsten bijgewoond. De directeurs van de betreffende scholen hebben één bijeenkomst van de kenniskring bijgewoond. In deze bijeenkomst werden de precieze doelen en ontwerpisen geformuleerd van de te ontwerpen aanpak.

2.2 Samenwerking actoren kenniskring

Gedurende de analyse-, ontwerp- en evaluatiefase van het onderzoek hebben onderwijsprofessionals, hogeschooldocenten met expertise op het gebied van jeugdliteratuur en onderzoekers ieder vanuit hun eigen expertise als gelijkwaardige partners samengewerkt in het creëren van kennis (Van Schaik et al., 2018). Het ontwikkelen van de instrumenten en protocollen/leidraden voor afname vond altijd in samenspraak plaats.

2.2.1 Uitgangspunten begeleiding kenniskring

De regie van het onderzoek lag in handen van een projectleider, tevens inhoudelijk betrokken bij het project als onderzoeker van Hogeschool KPZ. De projectleider heeft vanaf de start een draaiboek opgesteld en deze is steeds bijgewerkt en gecommuniceerd met betrokkenen gedurende het project. In het draaiboek werden het tijdpad, taken/rollen en ureninvestering, werkwijze/protocollen t.a.v. de implementatie van de aanpak beschreven. Het draaiboek had als doel structuur en duidelijkheid te bieden voor de leden van de kenniskring. Daarnaast stelde de projectleider voorafgaand aan de bijeenkomsten de agenda op, zat ze de bijeenkomsten voor en noteerde ze de afspraken steeds in het draaiboek.

Gedurende het project heeft de projectleider steeds de balans gezocht tussen gedeeld en verticaal leiderschap ten aanzien van het bepalen van doelen, ontwikkelen van activiteiten, organiseren en vormgeven van interactie in de kenniskring (Brinkhorst et al., 2018). Wat betreft het stellen van doelen is voorafgaand aan het indienen van de aanvraag de doelstelling van het project vanuit een gezamenlijke visie op de rol van de leraar bij leesbevordering bepaald. Ondanks dat er een onderzoeksplan lag, had het gehele proces een iteratief karakter: in verschillende fasen van het onderzoek stelde de kenniskring de doelen ten aanzien van de uit te voeren afzonderlijke activiteiten steeds bij. De projectleider heeft de doelen gedurende het project steeds geëxpliciteerd. Met activiteiten bedoelen we zowel activiteiten waarbij instrumenten worden ingezet om data te verzamelen (bijvoorbeeld leidraad storyline) als professionaliseringsactiviteiten (bijvoorbeeld leidraad literatuurcirkel). Door het tijdelijk uitbreiden van de kenniskring met experts en door het organiseren van een expertronde met directie en een expertpanel met externe experts, is gepoogd de kwaliteit van een activiteit te verbeteren. Wat betreft het ontwikkelen van de activiteiten: alle zijn in de kenniskring doordacht, voorbereid en de implementatiekwaliteit van de activiteiten is steeds gemonitord tijdens de bijeenkomsten. De projectleider heeft ervoor gezorgd dat de activiteiten geagendeerd werden en heeft in het draaiboek de afspraken omtrent het uitvoeren en taakverdeling steeds bijgehouden. Wat betreft het vormgeven van interactie heeft de projectleider ervoor gezorgd dat de stem van iedere school te horen was tijdens de bijeenkomsten. De leden van de kenniskring

hebben voortdurend tussentijds ideeën en ervaringen uitgewisseld. De agenda gaf richting aan de onderwerpen waarover de interactie georganiseerd werd en volgde grofweg het onderzoekplan. De projectleider stelde de agenda steeds op in afstemming met betrokkenen die een rol hadden op een relevant onderdeel van de agenda.

Besluitvorming vond meestal direct in de kenniskring plaats. Op hoofdlijnen was er -soms na discussie- consensus. In de uitwerking van het ontwerp waren er soms verschil van inzichten, bijvoorbeeld over mate van betrokkenheid van de teacher leader bij de literatuercirkels in het team (wel of niet deelnemen), of over de schrijfstijl van de handreiking (wel of geen achtergrondtheorie opnemen). In die gevallen heeft de projectleider steeds een afweging gemaakt en uiteindelijk besluiten genomen.

2.2.2 Rollen, taken en werkwijze actoren in onderzoek en professionalisering

Er zijn voor iedere school duo's geformeerd bestaande uit 1 onderwijsprofessional en 1 onderzoeker of hogeschooldocent. Zo werd geprobeerd ruimte te creëren voor tête-à-tête overleg over context specifieke situaties. Daarnaast is een aantal onderzoeksactiviteiten door duo-paren uitgevoerd, zoals de focusgroepsgesprekken en de storyline.

Docent-onderzoekers en onderwijsprofessionals hebben beiden een rol gespeeld in de onderzoeksactiviteiten als professionaliseringsactiviteiten. Bij de ontwikkeling en inzet van de onderzoeksinstrumenten heeft de projectleider een overzicht gemaakt, waarbij expliciet onderscheid gemaakt werd tussen voorbereiden, uitvoeren, analyseren, rapporteren. De precieze taakverdeling en toewijzing van uren was afhankelijk van de expertise. Onderzoekers werkten altijd in twee- of drietallen bij de ontwikkeling van een instrument en bij de data-analyse. Onderwijsprofessionals gaven voorafgaand aan de ontwikkeling richtlijnen en gaven feedback op tussentijdse versies van het instrument. De onderwijsprofessionals hebben een actieve rol gehad in het verzamelen van data wat betreft de focusgroepsgesprekken, de observatie aan de hand van de kijkwijzer en het uitvoeren van de storyline.

Wat betreft de rolverdeling bij de professionaliseringsactiviteiten is ook bewust gekozen voor explicitering van rollen bij de ontwikkeling, executie en evaluatie van professionaliseringsactiviteiten. De rollen werden ingenomen op basis van expertise. Zo ontwikkelde de leesexpert bijvoorbeeld de boekspecifieke inspiratiekaarten en was zij verantwoordelijk voor de boekenkaravaan. Alle docent-onderzoekers en onderwijsprofessionals hebben ieder de rol van voorzitter tijdens de schooloverstijgende literatuercirkels op zich genomen. De onderzoekers maakten op basis van input uit de kenniskring de formats voor tools (handreiking, inspiratiekaarten). Deze werden vervolgens weer voor een feedbackronde op de agenda van de kenniskring gezet.

3 Verloop en bevindingen analysefase

In de analysefase is een behoefte-analyse uitgevoerd. Daarnaast is door vier onderzoekers een verkennende literatuurstudie uitgevoerd gericht op het verkrijgen van inzicht in effectieve principes voor professionalisering van leraren op het gebied van leesbevordering. Tevens is een context-analyse met leraren en directies op de scholen van de teacher leaders uitgevoerd.

3.1 Behoeftanalyse

3.1.1 Aanloopfase

Tijdens de aanloopfase tussen januari en mei 2020 heeft de uitgebreide kenniskring drie bijeenkomsten georganiseerd waarvan de startbijeenkomst met de externe onderzoekers was. In deze bijeenkomst is naast kennismaking ook aandacht geweest voor visievorming. De Cuyper et al. (2019) definiëren dit begrip als: het proces waarbij je samen tot een gedeelde foto komt van waar je staat, waar je naartoe wilt en hoe je de kloof tussen die twee wil overbruggen (p.97.). De negen aanwezigen beantwoordden deze vragen eerst schriftelijk in stilte op aparte flappen en daarna is een groepsgesprek gevoerd en geprobeerd een gezamenlijke richting te bepalen.

Op de vraag “Wat zie je idealiter over 1,5 jaar gebeuren in jouw school?” geven de teacher leaders de volgende antwoorden:

- “We hebben een prachtige bibliotheek, maar ik wil leraren meer in de bibliotheek hebben en ik wil dat ze zelf ook verder komen dan series zoals *Leven van een Loser*.”
- “Lezen staat dagelijks minimaal een half uur op het programma, en er wordt dagelijks voorgelezen. Het probleem op onze school is dat leraren het lastig vinden om passende boeken voor leerlingen te kiezen. Ik hoop dat mijn collega’s dat straks zelf kunnen en mij daar niet meer bij nodig hebben.”
- “Ik ben benieuwd naar het project, ik ben blij dat we mee mogen doen. De school wil het leesonderwijs verbeteren. Mijn schoolleider vindt het ook een belangrijk thema.”
- Ik hoop dat ik straks geschikte boeken ontdek voor mijn leerlingen, waarmee ze hun woordenschat kunnen uitbreiden. Dat is belangrijk omdat ook ouders de Nederlandse taal niet spreken.”
- Ik hoop dat leraren gewoon enthousiast worden over boeken, want dan pas kunnen ze dat overbrengen op hun leerlingen. Ik hoop dat de leescultuur op mijn scholen versterkt wordt.

Het groepsgesprek leidde tot het inzicht dat de leraar onvoldoende kennis heeft van recente kinderboeken, te weinig recente kinderboeken leest en dat er in de school nog te weinig een leescultuur zichtbaar is. Het beoogde doel was om eerst in te zetten op versterking van deze kwaliteiten zodat de leraar vermoedelijk beter in staat is om passende literatuur aan te raden ten einde de ontwikkeling van de leesmotivatie en het leesbegrip van leerlingen positief te beïnvloeden. De eerste besproken ideeën zijn: “activiteiten op scholen, waar teams bij elkaar komen”, “het kiezen van boeken, het voorlezen van stukken uit boeken die je zelf gelezen hebt en die je daarna uitleent aan leerlingen”, “meer richten op voorlezen”, “boeken geven”, “teamaanpak passend binnen vier tot vijf studiedagen per jaar”.

De twee resterende bijeenkomsten van de aanloophase zijn besteed aan het construeren van de oriënterende vragenlijst en de leidraad voor de focusgesprekken in de teams (aanloophase-bijeenkomst 2) en vervolgens aan het bespreken van de resultaten en richting bepalen naar de grote aanvraag (aanloophase-bijeenkomst 3).

3.1.2 Inzet oriënterende vragenlijst en focusgroepgesprekken met leraren en directies

Inzet oriënterende vragenlijst

De oriënterende vragenlijst is op zes scholen door de teacher leaders onder de eigen lesgevende collega's verspreid. De vragenlijst bestaat uit zes vragen, die onder andere inzicht geven de inschatting die leraren maken van hun eigen leesbevorderende competenties (motivatie, leesgedrag, kennis van recente kinderboeken, leesbevorderende vaardigheden), in de ervaren leescultuur op school en in gewenste acties met betrekking tot verbetering van de leescultuur.

Het begrip leescultuur is in de vragenlijst als volgt toegelicht:

Een leescultuur op school is bijvoorbeeld merkbaar aan een goede mediatheek, het gebruik van boeken en tijdschriften in de lessen, activiteiten met andere tekstvormen (spoken word, hip hop), ruimte voor vrij lezen en aandacht voor voorlezen. Op een school met een leescultuur zijn leesexperts te vinden en voelt elke leraar – dus niet alleen die van het vak Nederlands – zich medeverantwoordelijk voor het bevorderen van het lezen en de leesmotivatie. Het plezier in taal is er zichtbaar: er zijn activiteiten rondom taal en lezen (..) Op een school met een leescultuur zijn leraren lezende voorbeelden. Er is een taalbeleidsplan waarin leesmotivatie een belangrijke plek inneemt (Raad voor Cultuur, Onderwijsraad, 2019, p.42).

Het begrip recente kinderliteratuur is destijds uitgelegd als kinderliteratuur uitgegeven in het laatste decennium, voorafgaand aan het uitzetten van de oriënterende vragenlijst (tussen 2010-2020).

In totaal hebben zestig leraren de vragenlijst ingevuld (respons: 70%). De vragenlijsten zijn in Excel verwerkt. In de analysefase zijn de data van specifiek de leraren van de bovenbouwgroepen geanalyseerd toen besloten is om het onderzoek in die groepen uit te voeren. Zie Tabel 2.

Tabel 2

(zelf)percepties leraren t.a.v. leescultuur en competenties leesbevordering (cijfer 1-10)

	<i>M-Totaal</i> (<i>n</i> =60)	<i>SD</i>	<i>M-groepen</i> 5-8 (<i>n</i> =34)	<i>SD</i>
Beoordeling leescultuur op school	6.45	1.21	6.53	1.13
Beoordeling kennis van recente kinderboeken	6.45	1.77	6.26	1.97
Beoordeling eigen leesfrequentie kinderboeken	5.37	2.40	4.65	2.57
Beoordeling eigen leesmotivatie om recente kinderboeken te lezen	6.85	2.05	6.56	2.45
Beoordeling vaardigheden ten aanzien van leesbevordering	6.90	1.53	6.59	1.71

De vraag wat er op teamniveau moet veranderen om de leescultuur binnen een jaar een hoger cijfer te kunnen geven, is beantwoord door 28 van de 34 bovenbouwleraren. Vaak genoemd wordt: meer kennis opdoen over jeugdliteratuur en leesmotivatie (11 keer), meer leesactiviteiten uitvoeren (9 keer) en vaker informatie en ideeën uitwisselen met collega's (9 keer). Zes leraren zien graag meer recente boeken en meer diversiteit in het aanbod. Zij merken op dat het aanbod op school verouderd is en dat deze vaak langdurig hetzelfde blijft. De vraag wat er bovenschools moet veranderen is door slechts veertien leraren beantwoord. Zij noemen: het ontvangen van een financiële bijdrage om het boekenaanbod en de leesactiviteiten op school uit te breiden (6 keer), externe uitwisseling (5 keer) en uitbreiding van het boekenaanbod (3 keer) .

Oriënteerde focusgroepgesprekken leraren en directies

In de aanloopfase van het onderzoek zijn er op zes scholen door duo's, bestaande uit een teacher leader en een docent-onderzoeker, focusgroepgesprekken ingezet met het lerarenteam, waarbij soms de directeur ook aanwezig was. In de analysefase van het vooronderzoek participeerden nog zes scholen. In de ontwerpfase, kwam daar een school bij, vanwege baanwisseling van een teacher leader van de kenniskring. Op de oude school van de teacher leader werd een nieuwe teacher leader geworven.

De kenniskring heeft ter voorbereiding op de gesprekken een leidraad opgesteld. De focusgesprekken duurden ongeveer een uur. De gesprekken hadden als doel inzicht te geven in belemmerende en stimulerende factoren ten aanzien van het vergroten van de leesfrequentie en het leesgedrag van leraren, en ten aanzien van de vaardigheden van leraren om passende boeken aan te raden. Na afloop van het gesprek vulden de duo's op een formulier de antwoorden in per deelvraag. Twee docentonderzoekers hebben vervolgens de antwoorden beschreven die op meerdere scholen genoemd werden. Zie Tabel 3.

Tabel 3

Door lerarenteams genoemde stimulerende en belemmerende factoren t.a.v. vergroting leesbevorderende competenties

	Stimulerend	Belemmerend
Het vergroten van de leesfrequentie en het leesgedrag van de leraar	• De aandacht voor leesbevordering: het interview zelf werkte al stimulerend • Op elke school is wel een inspirerende leraar	• verschillen tussen leraren: sommigen willen eigenlijk nauwelijks jeugdliteratuur lezen • te weinig tijd om zelf te lezen
Het vergroten van de vaardigheid van leraren t.a.v. aanraden passende boeken	• Meer prentenboeken lezen (als opstap naar boeken met meer tekst) • De collectie van de schoolbibliotheek werkt stimulerend • Samen praten over boeken	• Weinig kennis van actuele jeugdliteratuur • Niet competent genoeg zijn om leerlingen te helpen bij hun keuze

3.1.3 Literatuurstudie

Vier onderzoekers hebben een literatuurverkenning uitgevoerd tussen maart en eind april 2021. Zie Kieft et. al (2021). De rapportage van deze literatuurstudie is gedeeld met alle leden van de kenniskring.

3.2 Contextanalyse

3.2.1 Co-constructie kijkwijzer leescultuur

Per school werden er tijdens de eerste kenniskringbijeenkomst in maart duo's samengesteld van een onderwijsprofessional en een onderzoeker. Er is toen samen nagedacht over hoe een leescultuur op een school eruit ziet. Op basis van ervaringen van de kenniskringleden over hoe een leescultuur zichtbaar is in een school en op basis van bestaande -meer algemene- vragenlijsten op het gebied van de inrichting van de leesomgeving heeft een onderzoeker een kijkwijzer gemaakt. De lijst is op te vragen bij het Kennis- en Innovatiecentrum van Hogeschool KPZ.

De lijst is gebaseerd op verschillende observatiepunten en checklists ten aanzien van lezen en het inrichten van een leesbevorderende omgeving (Duo Onderwijsonderzoek & Advies, 2019; Kantar, 2020; De bibliotheek op school, z.j.;, Stichting Lezen, 2020). De lijst kent vijftien zichtlijnen met ieder verschillende kijkpunten.

1. Het opnemen van leesbevordering als structureel onderdeel van beleid
2. Het budgetteren voor leesbevordering
3. Het toewijzen van specifieke taken aan een specialist (taal-/leesspecialist, taalcoördinator, leescoördinator)
4. Het coördineren en evalueren van leesbevordering
5. Het structureel professionaliseren van leraren op het gebied van leesbevordering
6. Het voorhanden zijn van een divers aanbod van aantrekkelijke en toegankelijke boeken
7. Het zorgdragen voor een aantrekkelijke en rustige leesomgeving (in de groepen 5-8)
8. De mogelijkheid van leerlingen om zelf boeken te pakken en te lezen (in de groepen 5-8)
9. Het aansluiten op de verschillende ontwikkelniveaus en leesinteresses van leerlingen (in de groepen 5-8)
10. Het vasthouden aan een voorleesroutine; een vaste plek in het dagritme voor voorlezen (in de groepen 5-8)
11. Vrij lezen: het vasthouden aan een leesroutine (vrij lezen: leerlingen kiezen zelf een boek/tekst) (in de groepen 5-8)
12. Lezen in het curriculum, anders dan vrij lezen en voorlezen door professional: het vasthouden aan een leesroutine (in de groepen 5-8)
13. Het organiseren van interactie over lezen (in de groepen 5-8)
14. Het deelnemen aan een lokaal leesbevorderingsnetwerk met gemeenten, scholen, bibliotheek en boekhandel (hele school)
15. Het verbinden van de thuissfeer en de schoolsfeer (in de groepen 5-8)

De teacher leaders voerden de observatie tussen maart en mei 2021 uit en kregen hiervoor instructie die ook in de kenniskring besproken werd. Een onderzoeker schreef op basis van de ingevulde kijkwijzers een profiel van iedere school.

3.2.2 Bevindingen kijkwijzer: profiel zeven scholen

Hieronder presenteren we de inzichten uit de kijkwijzer. We vonden een profielschets belangrijk om zicht te krijgen op de leescultuur waarin de leraar functioneert.

School 1 telt ongeveer honderd leerlingen en is een samenwerkingsschool, die in 2015 is ontstaan vanuit een openbare Daltonschool en een katholieke basisschool. Het onderwijsproces van de school is erop gericht kinderen te laten leren vanuit eigenaarschap voor het eigen leerproces. Dat betekent dat leraren en leerlingen onder andere werken met leergesprekken en met een portfolio. Leesbevordering is geborgd in het leesbeleidsplan. In dit plan komt ook de relatie tussen leesmotivatie en technisch / begrijpend lezen aan de orde. De school neemt deel aan het programma de Bibliotheek *op school*; er is dus een boekencollectie aanwezig, iedere morgen staat vrij lezen op het rooster van de bovenbouwgroepen en er wordt gewerkt met de Bibliotheek *op school*-monitor. Op school zijn twee leescoördinatoren benoemd, zij krijgen daarvoor 20 uur op hun jaartaakbelasting.

School 2 is een Jenaplanschool in een nieuwbouwwijk van een plaats in het Noorden met ongeveer 300 leerlingen. De school is niet ingedeeld in leerjaargroepen, maar in stamgroepen, waarbij oudere en jongere kinderen bij elkaar in een groep zitten. In de stamgroepen leren kinderen zelfstandig te werken, met behulp van dagtaken en weektaken. Instructie wordt wel gegeven in niveaugroepen. Voor de verschillende vakgebieden worden op deze school borgingsdocumenten opgesteld, zo ook voor leesbevordering. De leescoördinator stelt dit borgingsdocument op, met input van de bouwcoördinatoren. Het document wordt besproken in het MT en ieder schooljaar onder de aandacht gebracht van het team. Doordat de leescoördinator ook bouwcoördinator is, en daarmee lid van het MT, zijn de lijnen kort. De leescoördinator is op dit moment de enige leescoördinator op school, maar het is de bedoeling in de toekomst een tweede leescoördinator te benoemen met het oog op de continuïteit. De huidige leescoördinator heeft 20 uren ter beschikking op haar jaartaakbelasting. Sinds 2018 is er op deze school een collectie die bestaat uit ongeveer 2500 grotendeels recente boeken.

School 3 is een Integraal Kind Centrum in het Noorden. Het kindcentrum biedt een breed scala aan voorzieningen voor kinderen, ouders en buurt: school, kinderopvang, en verschillende zorgvoorzieningen. De school telt ongeveer 115 leerlingen. Sinds het schooljaar 2021/22 heeft deze school een nieuwe directeur, die binnen de stichting ook werkzaam is als bovenschools taalspecialist. Daarnaast is er een leesspecialist op school (0,2 fte). Er is een nieuw taal/lees-beleidsplan dat uitgaat van samenhang tussen alle aspecten van lezen, waaronder ook leesmotivatie. Het plan is specifiek afgestemd op het grote aantal leerlingen met een taalachterstand op school. Lezen en de bevordering van leesmotivatie zijn structurele activiteiten in het rooster; voorlezen en vrij lezen staan dan ook dagelijks op het programma. De school werkt met de Monitor van de Bibliotheek *op school*. Voor de bovenbouwleerlingen zijn ongeveer 500 boeken aanwezig, waarvan 80% recent.

School 4 biedt gereformeerd basisonderwijs aan ongeveer 140 leerlingen, verdeeld over zeven groepen. Onderzoek speelt een belangrijke rol op school: het team heeft onderzoeksmatig werken in het schoolfundament opgenomen. Op basis van onderzoeksresultaten worden speerpunten gekozen, waar de leraren in leerteams (werkgroepen) mee aan de slag gaan. Het leerteam lezen is in het schooljaar 2021/22 begonnen acties te ontplooiën om het leesbeleid te

actualiseren. Er is geen apart leesbevorderingsbeleid, wel een activiteitenplan voor leesbevordering, waar onder andere landelijke activiteiten en gemeentelijke culturele activiteiten in zijn opgenomen. De boekencollectie voor de bovenbouw bestaat uit ongeveer duizend boeken, die verspreid over de lokalen en op de gang in boekenkasten staan. De leescoördinator schat dat daarvan ongeveer 5% recent genoemd kan worden. Alle groepen doen dagelijks aan vrij lezen, er wordt meerdere keren per week, maar niet dagelijks voorgelezen in de bovenbouw. Leesbevordering wordt niet gemonitord/ geëvalueerd.

School 5 is een school voor leerlingen tussen 10 en 14 jaar, waar wordt gewerkt met kernconcepten. Leerlingen werken in stamgroepen aan betekenisvolle projecten, door onderzoekend en ontwerpend leren. Onderwijsroute 10-14 is bedoeld voor leerlingen die eerder toe zijn aan een nieuwe uitdagende leeromgeving of voor leerlingen die hun keuze voor het voortgezet onderwijs nog even willen uitstellen. Leesbevordering maakt deel uit van het taalbeleidsplan, waarin alle taaldomeinen geïntegreerd worden. Het leergebied Nederlands werkt ook samen met de andere moderne talen (Frans, Duits, Engels). De taalspecialist/leraar Nederlands is bezig met het realiseren van een leerlijn literaire competentie en het inzetten van verschillende werkvormen om leesmotivatie en literaire competentie van leerlingen te vergroten. De taalspecialist/ leraar Nederlands is volledig eindverantwoordelijk voor taal/Nederlands op Onderwijsroute 10-14. Zij analyseert ook de kwaliteit van leesbevordering op Onderwijsroute 10-14, door middel van observaties en gesprekken met docenten en leerlingen. De collectie is op dit moment groeiende; ongeveer 80% van de collectie is recent. Er wordt tijdens iedere les Nederlands (5x in de week) een kwartier voorgelezen en op het rooster staat per week 12,5 uur vrij lezen.

School 6 wordt bewust onderwijs gegeven vanuit een christelijke levensvisie. De school is gehuisvest in een multifunctionele accommodatie en werkt samen met peuterspeelzaal en buitenschoolse opvang. Naast alle groepslokalen beschikt de school over verschillende leerpleinen, onder andere een leerplein waar kinderen in kleine groepjes aan hun taken werken, een talentplein voor timmeren of koken en een groenplein met tuintjes. Op school wordt aan leesbevordering gewerkt aan de hand van een leesbeleidsplan. Er zijn twee leescoördinatoren en een leesspecialist. Er is geen centrale schoolbibliotheek; wel zijn per groep ongeveer 50-100 boeken beschikbaar; iedere leraar mag elke maand voor € 25 nieuwe boeken aanschaffen. De bovenbouwleraren lezen met enige regelmaat voor, naar schatting drie kwartier per week, maar het staat niet altijd vast op het rooster. Er wordt wel dagelijks een kwartier tot een half uur vrij gelezen. Leesbevordering wordt gevolgd met behulp van de monitor van de Bibliotheek *op school*.

School 7 biedt taalklassen speciaal gericht op nieuwkomers, kinderen tussen 6 en 12 jaar die nog maar korte tijd in Nederland wonen. Kinderen van verschillende niveaus (variërend van start t/m E6) zitten bij elkaar in een groep. Voor elke leerling wordt een leerlijn uitgezet, afhankelijk van leeftijd, wel of niet verwante moedertaal en onderwijsgeschiedenis. Taal, lezen, woordenschat en klanklessen vormen de belangrijkste ingrediënten van het onderwijs op deze school ("Alles wat wij doen heeft te maken met taal en lezen"). Er zijn dan ook meerdere taal- en leesspecialisten binnen het team. Er is nog geen apart beleid geformuleerd rond leesbevordering, maar daar wordt aan gewerkt. Momenteel worden 'proeftuintjes' uitgezet op het gebied van vrij lezen, boekpromotie en voorlezen. Elk lokaal heeft een eigen boekenkast, ook met boeken in andere talen, met daarnaast een wisselcollectie uit de bibliotheek. Er wordt dagelijks ongeveer een kwartier voorgelezen en een kwartier vrij gelezen.

3.2.3 Inzet en bevindingen vragenlijst directie leescultuur

Naast het invullen van de kijkwijzer door de teacher leaders vulden de zeven directies van de scholen een korte online vragenlijst in over de stand van zaken ten aanzien van leesbevordering; er werd onder andere gevraagd de leescultuur met een cijfer te beoordelen. De gegeven cijfers variëren van 6-8. Directeuren werd gevraagd naar aanleiding van de vijftien zichtlijnen van de kijkwijzer leescultuur aan te geven welke van de volgende zaken geregeld is op hun school. De zichtlijnen 5 (*het structureel professionaliseren van leraren op het gebied van leesbevordering*) en 14 (*het deelnemen aan een lokaal leesbevorderingsnetwerk met gemeenten, scholen, bibliotheek en boekhandel*) worden het minst genoemd door de directeuren.

4 Verloop en bevindingen ontwerpfase

In deze fase heeft een expertronde met directies plaatsgevonden. Daarna heeft de kenniskring op basis van ontwerpprincipes en de eisen die gesteld werden door directie een skeletontwerp gemaakt dat in een paar bijeenkomsten verder uitgewerkt is. Hierbij zijn ook materialen gemaakt. Deze uitgewerkte versie is vervolgens getest.

4.1 Ontwerpprincipes, ontwerpeisen en doelen stellen met directies in expertronde

Naar aanleiding van de literatuurstudie en de behoefte- en contextanalyse hebben onderzoekers ontwerpprincipes van de aanpak gedefinieerd. Deze diende als opmaat voor de ontwerpfase. Tijdens een onlinebijeenkomst van twee uur (in coronatijd) in mei 2021, werd met alle kenniskringleden en alle directies van de scholen -in totaal 17 personen- een expertronde georganiseerd (Baarda et al., 2018). In de bijeenkomsten werden betrokkenen door de onderzoekers geïnformeerd over de resultaten van de literatuurstudie en de focusgroepgesprekken, en de vragenlijsten. Daarna informeerde iedere teacher leader de aanwezigen over de resultaten van de kijkwijzer. Hierna werd in groepen gesproken over wat een gemeenschappelijke, haalbare doelstellingen zouden zijn (welk gedrag willen we zien van leraren en wat zijn veranderdoelen en wat eventuele ontwerpeisen zijn voor de te ontwerpen aanpak).

Een belangrijk uitgangspunt was dat de aanpak een duurzaam karakter moet hebben. Dat wil zeggen dat de aanpak jaarlijks ingezet kan worden en zo leidt tot een leesroutine. Tijdens de expertronde werd afgesproken dat leraren van groepen 5 t/m 8 van de betrokken scholen participeren vanaf september 2022. Gedurende zes maanden lezen zij iedere maand 1 jeugdboek, dat ze cadeau krijgen. Vervolgens raden ze naar eigen inzicht de cadeauboeken aan aan bepaalde leerlingen in hun groep en lenen ze de boeken uit. Het werd haalbaar geacht dat iedere leraar zes boeken leest en promoot. De leraren gaan de gelezen boeken bespreken in literatuercirkels, die verspreid gepland moeten worden over een schooljaar. Het moet ook mogelijk zijn voor leraren om zelf de tijd te bepalen om zich te verdiepen in leesbevordering. Leraren moeten hierbij ondersteund worden in hun boekkeuze door een leesexpert.

We stelden vast dat de totale tijd die aan de professionaliseringactiviteiten besteed wordt, niet langer dan zes uur is, met uitzondering van het lezen van de boeken en de boekpromotiesessie door de leesexpert voorafgaand aan het kiezen van de cadeauboeken. Op deze wijze borgen we de kans op een duurzaam in te zetten aanpak.

4.2 Skeletontwerp en uitwerking ontwerp

N.a.v. van de principes, eisen en vastgestelde doelen heeft een onderzoeker een skeletontwerp gemaakt en deze voorgelegd aan de leden van de kenniskring in een volgende bijeenkomst begin juni 2021. Zie Tabel 4.

Tabel 4
Skeletontwerp aanpak leraren als leesbevorderaar

Materialen	Activiteiten en tijdbesteding	Participatie
- Recente boeken en boekenlijst - Regelmatige, korte berichten over boeken en leesbevordering	- Leraren kiezen uit een boekenlijst van 24 boeken zes boeken. Deze krijgen ze cadeau. - Leraren lezen wekelijks de nudges*	- Leesexpert promoot 24 boeken op iedere school; teacher leader inventariseert keuzes, mediathecaris, hogeschool stuurt maandelijks de boeken naar de school - Leesexpert stuurt iedere week een bericht via de teacher leader aan de leraren. Teacher leader mailt de link naar de inschrijving van het tijdschrift Lezen door.
Handreiking literatuercirkels	- Vier literatuercirkels in het team van 1 uur) - Twee online schooloverstijgende literatuercirkels van 45 min)	- Leraren organiseren in hun team zelf de gesprekken - De schooloverstijgende worden voorgezet door leden van de kenniskring
- Boekspecifieke Inspiratiekaarten - Algemene inspiratiekaarten over leesbevordering	- Leraren lezen zelf in hun eigen tijd zes boekspecifieke kaarten over de gelezen boeken* - Leraren kiezen relevante FAQ Algemene inspiratiekaarten* over leesbevordering	- Docent-onderzoeker schrijft de inspiratiekaarten; leden geven input - Docent-onderzoeker schrijft de inspiratiekaarten; leden geven input

*Leraren wordt gevraagd minimaal half uur in totaal te besteden aan het lezen van de informatie op de inspiratiekaarten en/of nudges. Ze bepalen zelf welke informatie ze willen lezen.

Daarna is het skeletontwerp verder doorontwikkeld met de methodiek SCAMPER (McKenny & Reeves, 2018). In deze methodiek worden aan de hand van een bestaand voorbeeld verschillende vragen gesteld (wat moet vervangen worden, wat kunnen we combineren, wat kunnen we overnemen, wat moeten we aanpassen, voor welk ander doel kunnen we dit gebruiken, wat moeten we eruit laten, wat moeten we anders structureren?). Het doel is aanvullende ideeën te genereren. Op de agenda stonden de volgende aspecten om door te spreken: literatuercirkel, boekenlijst, nudges, online leren (inspiratiekaarten). Aan de hand van een filmpje waarop de literatuercirkel met kinderen te zien is, is er gesproken over een mogelijke uitwerking van dit aspect van de aanpak.

Bijvoorbeeld, bij de boekenlijst waren 24 voorbeeldboeken aanwezig. Leden van de kenniskring werd gevraagd: voldoet deze lijst? Welke alternatieve suggesties stel je voor (wat kan/moet eruit?) Welke ideeën over keuzeproces van het team (4) en het individu (2)? Hoe help je de lerarenteams/leraren

met kiezen? Welke informatie willen we erbij geven? Een ander voorbeeld van vragen betreft het online-leren. Een onderzoeker had een concept-lijst met 24 competenties voorgelegd gebaseerd op beschreven competenties in de Doorgaande leeslijn van Stichting lezen (2020, p. 58, 59). Gevraagd werd wat er ten minste aan bod moest komen (in online leren en didactiekstukje aansluitend op leescirkel)? (wat is acceptabel en realiseerbaar in de tijd?). Hoe afbakenen? Hoe differentiëren? Er werd gevraagd mogelijke resources bij de geselecteerde competenties te noteren.

Het ontwerpen van de aanpak gebeurde in een carrouselsetting waarbij per activiteit (cadeauboeken, nudges, literatuercirkels, online leren) m.b.v. de werkvorm denken-delen-uitwisselen (DDU) gespraat werd over een mogelijke concrete invulling. In Bijlage A geven we inzicht in de eerste reacties van de teacher leaders op elementen van de aanpak.

De opbrengst van de carrousel leverde concrete aanwijzingen voor de docent-onderzoekers op om de activiteiten verder concreter te beschrijven en de te ontwerpen materialen uit te werken. Tussen juni en september 2021 werkten onderzoekers de aanpak verder uit, schreven ze een concept-handreiking literatuercirkel en maakten ze een concept-flyer voor leraren om de aanpak te introduceren. De leesexpert maakte een voorbeeld boekspecifieke inspiratiekaart en maakte een boekenlijst met informatie over de 24 boeken. Daarnaast ontwikkelden de onderzoekers voor het onderzoek een startvragenlijst en een monitoringslijst.

Na de bijeenkomst met de kenniskring is door onderzoekers gecheckt in hoeverre de concrete uitwerking voldoet aan de professionaliseringsprincipes die opgesteld waren. Zie Tabel 5

Tabel 5

Overzicht vertaling professionaliseringsprincipes in ontworpen aanpak

Professionaliseringsprincipe	Hoe is dit principe zichtbaar in de aanpak
Focus op inhoud en vakdidactiek: leraren moeten kennis aangeboden krijgen over leesmotivatie, maar ook de vaardigheden ontwikkelen om die kennis toe te passen	• We maken en verspreiden boekspecifieke inspiratiekaarten met informatie over de inhoud van het gekozen boek en geven tips of verwijzen naar websites met tips met informatie over hoe je dit boek kunt inzetten in de praktijk • Op de algemene inspiratiekaarten staat concrete vakdidactische informatie ten aanzien van het aanraden van boeken aan leerlingen
Actief leren: leraren worden in staat gesteld hun eigen praktijk te onderzoeken en, door middel van co-creatie en reflectie, actief betrokken bij hun eigen ontwikkeling	• In de literatuurcirkel is ruimte om met elkaar leeservaringen uit te wisselen en kunnen leraren ook tips uitwisselen over de inzet van het boek in de praktijk
Coherentie met doelen van leraren: de doelen van de professionalisering zijn in lijn met de doelen en overtuigingen van leraren	• De aanpak sluit aan bij de inzichten uit de behoefte- en contextanalyse
Voldoende lengte en spreiding: de professionalisering is voldoende gespreid over de tijd.	• We spreiden deze aanpak uit over meerdere maanden.
Aandacht voor motivatie: in de professionaliseringsactiviteiten worden motivatie-bevorderende strategieën toegepast: • ruimte geven voor autonomie, • passende uitdagingen bieden • constructieve feedback geven • een veilige omgeving bieden waarin aandacht is voor verbondenheid	• Leraren hebben keuze in: de boeken die ze kiezen als cadeauboek (boekenkaravaan), of en wanneer en in welke mate ze de inspiratiekaarten en de nudges lezen, de data waarop ze in gesprek gaan over de boeken • De bespreking van de boeken vindt voornamelijk plaats in het eigen team. • Het (persoonlijk) delen van leeservaringen door de leesexpert gebeurt bij de boekspecifieke inspiratiekaarten, tijdens de boekenkaravaan en bij het sturen van de wekelijkse berichtjes. Deze hebben alle een hoog persoonlijk karakter met duidelijke zichtbaarheid van de leesexpert.
Collectieve participatie: leraren leren samen, dat wil zeggen: leren over elkaars praktijk en ontwikkelen samen nieuwe activiteiten	• De literatuurcirkels richten zich op groepen leraren • In de literatuurcirkels is aandacht voor toepassing in de praktijk
Congruent teaching: de motivatie-bevorderende strategieën die in de professionaliseringsbijeenkomst zijn ingezet, passen leraren ook toe in hun eigen onderwijs	• Leraren laten hun leerlingen ook zelf boeken kiezen en lenen deze uit • Leraren delen ook hun persoonlijke leeservaringen met de leerlingen en raden persoonlijk boeken aan aan leerlingen
Bewustzijn creëren van de eigen rol: in de professionalisering is aandacht voor bewustwording van de rol van de leraar in de leer- en ontwikkelprocessen van kinderen	• In de algemene inspiratiekaarten leggen we uit wat de rol is van de leraar als leesbevorderaar: <i>Waarom is het belangrijk dat ik als leraar zelf kinderboeken lees?</i>

4.3 Alfatesten eerste uitgewerkte ontwerp

Het alfatesten van het ontwerp gebeurde in twee fasen: eerst met drie leesexperts in augustus 2021 en daarna opnieuw in de kenniskring begin september. Het doel van het alfatesten is het controleren van de uitwerking van het ontwerp op de volgende aspecten: congruentie tussen het uitgewerkte ontwerp en de ontwerpprincipes, robuustheid en compleetheid van theoretische en praktische onderbouwing van het ontwerp. Daarnaast is het doel inventariseren van mogelijke ideeën voor aanpassing waardoor doelen beter behaald zouden kunnen worden (McKenny & Reeves, 2018) kunnen worden.

4.3.1 Alfatesten fase 1: in drie expertinterviews

De uitwerking van het ontwerp in de aanpak is vervolgens extern gevalideerd. Drie leesexperts die niet betrokken zijn geweest bij het ontwerpproces werd gevraagd tegen bezoldiging de volgende documenten te lezen: de literatuurstudie (Kieft et al., 2021), het Ontwerp arrangement interventies, de conceptbrief aan leraren met informatie over het project, de concept-handreiking over literatuercirkels, de concept-boekenlijst, een voorbeeld van een boekspecifieke inspiratiekaart. De experts betreffen een hoogleraar, hogeschooldocent Taal en een onderzoeker lezen en leesbevordering. Er werd een individueel interview gepland van een half uur. Vooraf werd gevraagd na te denken over de volgende vragen ten aanzien van het ontwerp en de uitwerking daarvan: In hoeverre is er samenhang tussen de inzichten uit de literatuurverkenning en de ontwerpprincipes? In hoeverre is er samenhang tussen de ontwerpprincipes (conceptueel model) en het ontwerp? Is het mogelijk dat door uitvoering van het ontwerp de doelen behaald kunnen worden? Is het ontwerp compleet en voldoende uitgewerkt of zijn er eventueel nog aanpassingen nodig? De experts gaven aan over het algemeen congruentie te zien tussen principes, en uitwerking van het ontwerp en stelden enkele suggesties voor ter verbetering.

Tabel 6

Bevindingen alfatesten extern panel en genomen acties door onderzoekers kenniskring

Opmerkingen, suggesties	Actie
1. Online leren: ook het belang van zelf boeken lezen door leraren benadrukken en onderbouwen. Voorkomen dat leraren denken dat ze het met de inspiratiekaarten wel redden: <i>Onderbouwing van het belang van zelf boeken lezen opnemen in online leren.</i>	Aparte inspiratiekaart maken
2. Online leren wordt wat vrijblijvend en “licht” gepresenteerd. <i>Meer gewicht geven in de brief en minder over ‘tips’ spreken.</i>	Vraag voorleggen aan teacher leaders om meer gewicht te geven.
3. Inspiratiekaarten: Er is nu relatief veel aandacht voor ‘verder lezen’, terwijl de gemiddelde leraar wellicht meer geïnteresseerd is in wat ze met DIT boek kunnen in de klas. <i>Meenemen bij het opstellen van de inspiratiekaarten.</i>	Onderscheid maken tussen concrete tips (praktische uitvoering), wat kun je doen met het boek, evt. verwijzen naar leesbevordering in de klas en daarnaast links naar andere boeken vanuit perspectief (zelfde thema, zelfde schrijver)
4. Uit de literatuurstudie blijkt dat het ook een effectieve manier van nudging is om mensen zelf doelen te laten stellen, bv. ik ga ieder weekend een uur lezen. Dat ontbreekt in het ontwerp. <i>Misschien opnemen in online leren?</i>	Krijgt geen plek in het ontwerp
5. Nudges nog niet concreet uitgewerkt. bv. hoe vaak en hoe veel? Te veel kan irritatie wekken. <i>Nog uitwerken.</i>	Voorstel: wekelijks op maandag Via de app van de teacher leaders, met onderscheid tussen algemene tips en tips voor bepaalde groepen
6. Kunnen de nudges gepersonaliseerd worden, bv. door te verwijzen naar het boek dat ze lezen? <i>Nagaan of dat haalbaar is.</i>	ja
7. Term ‘teacher leader’ wordt nergens uitgelegd en is onnodig Engels. <i>Nagaan of dat een bekende term is en anders uitleggen.</i>	Zo laten. Is op scholen bekend
8. In de handreiking literatuercirkels staat een opmerking over dat leraren de boeken krijgen, maar dat deze boeken ook in de klas gebruikt moeten worden. Dat komt verder niet terug in de interventie. Wat is het doel van die opmerking? <i>Deze opmerking weghalen uit de handreiking.</i>	gedaan
9. Onduidelijkheid over Tijdschrift Lezen (in brief staat dat ze lid gemaakt worden, in ontwerp staat dat ze zelf lid moeten worden). <i>Expliciet maken of ze zelf lid moeten worden of lid gemaakt worden en uitleggen van het waarom. Wat kan het tijdschrift de leraar brengen?</i>	Bespreken. Gaat via de teacher leader

10. Expert 1: Een half uur voor een literatuurcirkel is kort. Expert 2: Een half uur is slimme keuze, want langer kan afschrikken. <i>Verlengen/Laten staan</i>	Laten (wel monitoren). Goed bijhouden hoelang het duurde in logboeken
11. De aangekondigde tijdsinvestering moet kloppen en er moeten geen onverwachte extra activiteiten opduiken. <i>In planningsschema in de brief ook de slotactiviteiten in het kader van het onderzoek opnemen.</i>	Opgenomen in draaiboek
12. Namen van de rollen verschillen tussen handreiking en literatuurstudie. <i>Aanpassen in de literatuurstudie. Daar wordt bv. nog gespreksleider nog genoemd.</i>	gedaan

4.3.2 Alfatesten fase 2: in kenniskring

In de kenniskring begin september 2021 zijn de uitkomsten van de eerste fase van het alfatesten besproken en is besloten welke aanpassingen nog doorgevoerd zouden worden en welke niet.

In de kenniskring hebben we eerst zelf ervaren hoe een literatuurcirkel kan werken en of het praktisch toepasbaar is en hoeveel tijd ervoor nodig was. Er werd een gezamenlijk boek gelezen, namelijk “De eik was hier” van Bibi Dumon Tak (2021) en de rollen werden voorafgaand aan de kenniskring verdeeld. Uit de nabespreking volgde consensus over het volgende: het delen van de eigen leeservaringen in de literatuurcirkel is het belangrijkste doel. Gezien de beperkte tijd die leraren hebben en om de aanpak duurzaam aantrekkelijk te houden voor de doelgroep, is de aanbevolen duur van het gesprek dertig minuten. Binnen deze dertig minuten moet het mogelijk zijn om verdieping in het gesprek te krijgen door de inzet van de verschillende rollen.

Daarnaast is de handreiking voor de literatuurcirkel en een voorbeeld van een boekspecifieke inspiratiekaart besproken. Wat betreft de handreiking wordt opgemerkt dat er een paragraaf met achtergrondinformatie uit de literatuur wenselijk is voor leraren die hier behoefte aan hebben en dat de rolbeschrijving iets meer publieksgericht beschreven kan worden. Voorts wordt geopperd om de rollen als losse kaartjes te verspreiden. Wat betreft de boekspecifieke inspiratiekaart werd besloten om expliciete verbinding met andere domeinen te maken (leerdoelen benoemen), en eventuele tips ten aanzien van mogelijke voorleesfragmenten toe te voegen. De boekspecifieke inspiratiekaarten moeten pas na de literatuurcirkels worden opgestuurd, omdat er anders meteen een gerichtheid is op toepassing in de praktijk, terwijl het delen van de eigen persoonlijke leeservaring voorop moet staan. In de gesprekken moet echter zeker ruimte zijn om concrete eigen ideeën t.a.v. directe toepassing in de praktijk te bespreken.

Ten slotte zijn praktische zaken doorgesproken: laatst versie deelnemerslijst onderzoek, planning boekenkaravaan, format informatie over boekverspreiding.

5 Verloop en bevindingen implementatie- en evaluatiefase

In deze fase is de aanpak getest in zeven scholen. Tussendoor zijn twee korte online en een lange offlinebijeenkomsten met de kenniskring georganiseerd. Doel van de bijeenkomsten was het monitoren van de implementatie en gezamenlijk de evaluatiefase voorbereiden.

5.1 Planning implementatie en evaluatie aanpak en inzet onderzoekinstrumenten

Aan de scholen is -in overleg met de onderwijsprofessionals uit de kenniskring de volgende planning gecommuniceerd. De scholen waren vrij om zelf de data te plannen. De onderwijsprofessionals uit de kenniskring stelden op de scholen de data vast en stemden deze data af met de mediathecaris van KPZ die de boekverspreiding op zich nam.

September	informatieflyer, boekenlijst, startvragenlijst, boekenkaravaan
Oktober	literatuurcirkel op school 1, monitoringslijst 1
November	online leren (inspiratiekaarten) naar keuze
December	literatuurcirkel op school 2, monitoringslijst 2
Januari	schooloverstijgende online literatuurcirkel 1, monitoringslijst 3
Februari	literatuurcirkel op school 3, monitoringslijst 4
Maart	schooloverstijgende online literatuurcirkel 2, monitoringslijst 5
April	literatuurcirkel op school 4, monitoringslijst 6
mei/juni	storyline en duo-interviews

5.2 Monitoring implementatie in kenniskring

Halverwege oktober was de eerste korte onlinebijeenkomst. Op de agenda stond de terugkoppeling wat betreft communicatie ten aanzien van de startvragenlijst, de boekverspreiding, de nudges, en de taakinstructie voor de teacher leaders wat betreft de eerst de literatuurcirkel in het team en de terugkoppeling keuze boeken van de schooloverstijgende literatuurcirkels

Afspraken:

- Bij de eerste en de laatste cirkel ben je als teacher leader aanwezig. Bij de laatste cirkel op school is ook de docent-onderzoeker aanwezig.
- De handreiking stuur je ruim van tevoren via de mail op naar de leraren. Je monitort in de tussentijd of:
 - de taakinstructie duidelijk is
 - of de rollen verdeeld worden
- Bij de eerste cirkel ben je aanwezig om te monitoren of de literatuurcirkel uitgevoerd wordt zoals is bedoeld door de kenniskring. Beschrijf in je eigen woorden het doel van het project (leraren als leesbevorderaars) en waarom de literatuurcirkels (je versterken in je enthousiasme voor kinderboeken, kennis van kinderboeken vergroten). Check of de handreiking duidelijk is. Ga dan snel aan de slag en bespreek eventueel nog na. Teacher leaders nemen inhoudelijk niet deel aan de kringen.

- Je krijgt voorafgaand aan de eerste cirkel een pakketje met boekenleggers met de rollen.
- Je stuurt direct na afloop van iedere kring de link naar het logboek (paar vragen over hoe de kring gegaan is) en de link naar de inspiratiekaart.
- We organiseren 25 schooloverstijgende literatuercirkels; de helft in januari en de andere helft in maart. Iedereen zit er ten minste twee voor. Geef je voorkeur op bij welke boeken je het voorzitterschap wil hebben. DE projectleider maakt de indeling. Alle teacher leaders krijgen de boeken waar ze de literatuercirkels van voorzitten cadeau.
- Leesexpert vertelt over wijze van communiceren nudges:
 - We maken met de teacher leaders een app aan. De leesexpert en de projectleider zijn beheerder. Via de app worden de linkjes doorgestuurd naar de literatuercirkelgroepen. Teacher leaders dragen hier zorg voor. Ieder week op maandag wordt een nudge gestuurd.
 - Teacher leaders dragen er zorg voor dat leraren lid worden van het tijdschrift Lezen.

Medio december 2021 was er een tweede onlinebijeenkomst met de kenniskring. Hierin werden de ervaringen met de nudges, literatuercirkels, boekspecifieke inspiratiekaarten gedeeld, de uiteindelijke keuze voor de algemene inspiratiekaarten gedeeld. Ten slotte werd het protocol voor de schooloverstijgende literatuercirkels gemaakt. Alle scholen waren vertegenwoordigd, maar op 1 school was de implementatie nog niet begonnen, dus deze school deed niet mee in de tussentijdse evaluatie door teacher leaders.

Wat betreft de nudges is er tijdens de bijeenkomst door de leesexpert een rondvraag gedaan: stuur je ze door? krijg je reacties terug? denk je dat ze gelezen worden? heb je vragen? de volgende opmerkingen zijn gemaakt:

- “De app wordt zeker gebruikt, ze plaatsen ook reacties, leraren zijn ook heel blij met de boeken en inspiratiekaarten.”
- “De nudges helpen om gefocust te blijven op het proces van onderzoek doen naar leesbevordering.”
- “Mijn leraren reageren wel van oja...dat moet ook nog...sommigen mopperen wel.. er is wel een tweedeling in mijn team.”
- “Bij ons is het nog een lastig proces; we hebben veel veranderingen met directiewissel, mensen die weggaan en corona. Het is voor de groep nu een reminder. Niet alle leraren willen in de app met hun privénummer, dan maak ik foto's van de berichtjes.”
- “Wisselende berichten over de app groep. Het Tijdschrift lezen zijn ze lid van. Ze zijn wel enthousiast maar voor sommigen is het nog wel een klusje.”
- “Bij ons is het fiftyfifty. Bij de ene groep komt het nu beter van de grond dan bij de andere groep. Bij mijn eigen locatie zit ik er meer bovenop. dat helpt wel, denk ik. Soms vinden ze het wel een ding hoor om erbij te doen.”

Tevens vond in deze bijeenkomst een startpeiling van de implementatie van de literatuercirkels plaats. Teacher leaders werd gevraagd om de situatie op hun school te beoordelen:

- duim omhoog: over het algemeen positief; nu geen acties nodig
- duim horizontaal: niet slecht, maar ook niet goed. vervolgacties misschien nodig
- duim omlaag: over het algemeen negatief; misschien of zeer wenselijk vervolgacties nodig

Tabel 7 presenteert de resultaten van de startpeiling.

Tabel 7

Startpeiling leraren ontvangst literatuercirkels

Monitoringsvraag aan teacher leaders	negatief	twijfel	positief
In hoeverre denk je dat de leraar op jouw school...			
1. de handreiking gelezen heeft	2		4
2. vindt dat de handreiking duidelijk is beschreven	2		4
3. nu weet wat er met de literatuercirkels bereikt wordt?		1	5
4. de relevantie van het organiseren van literatuercirkels nu inziet?	1	5	
5. vindt dat een literatuercirkel past bij zijn/haar werkcontext?		6	
6. vindt dat deelname aan de literatuercirkel bijdraagt aan zijn professionalisering (versterken competenties als leesbevorderaar)?			6
7. vindt dat zijn persoonlijke doel (bijv. uitbreiding kennisrepertoire en/of didactiek leesbevordering) aansluit op het doel van de literatuercirkel?		4	2
8. er vertrouwen in heeft dat deze literatuercirkels hem uiteindelijk versterken in het aanraden van passende boeken?		3	3

Wat betreft de literatuercirkels worden de volgende opmerkingen gemaakt:

- “Even wennen, eerste ervaring is positief.”
- “Serie boeken kwam vrij laat, wel positief ontvangen.”
- “Ze moeten er wel even inkomen. “
- “Het is nog wennen....allemaal nog prematuur. De rollen waren niet goed verdeeld.”
- “Je merkt wel dat het erbij komt.”
- “We hebben er twee gehad. Eerste cirkel ging al heel goed eigenlijk. Koppeling naar de praktijk werd wel gemaakt in de literatuercirkel.”
- “Er speelt veel op onze school: directiewissel
- “Mooie opstart gemaakt.”
- Ze doen nu niets met de inspiratiekaarten, want het past niet bij het thema. [vraag: kun je het niet bij stillezen inzetten?] Voor stillezen gaan de leerlingen nu naar de bibliotheek, dus ze nemen geen boek uit de klas. Deze boeken liggen in de klas. Dat moet echt meer zichtbaarheid krijgen

Daarna is er doorgepraat over mogelijke acties van teacher leaders in de school en kregen teacher leaders de ruimte om vragen te stellen. Het is belangrijk dat teacher leaders monitoren of de implementatie soepel loopt. Er wordt geconcludeerd dat scholen het heel druk hebben, door lerarentekort en de coronasituatie. Het is dan soms lastig voor de teacher leaders om aandacht te vragen voor het project. De cadeauboeken zijn wel zeer geliefd. Leraren vinden het ook heel ongebruikelijk dat ze een cadeauboek krijgen voor zichzelf.

De afspraken die zijn gemaakt medio december:

- De leesexpert maakt een protocol voor het voorzitten van de schooloverstijgende literatuercirkels
- Leraren die als enige een titel hebben gekozen gaan in gesprek met de leesexpert. Dit is drie keer het geval. Dat kost wel meer inzet van de leesexpert, maar we vinden dat de keuzevrijheid het meest zwaar weegt). Als er meer dan tien leraren hetzelfde boek kiezen, organiseren we een aparte sessie (dit is het geval bij de Zweetvoetenman).
- Als er een inspiratiekaart al is, dan wordt deze opgestuurd. Voorzitters kunnen een voorstel doen aan de leesexpert om de inspiratiekaart aan te vullen. Als er nog geen inspiratiekaart is, dan kunnen voorzitters deze maken.
- Je maakt zelf in overleg met je groep een afspraak voor eind januari en eind maart (voorstel is om het in de middag online de kringen te plannen, tussen 15.30-16.15 uur. Zoveel mogelijk svp je aan dit tijdstip houden.
- De volgende algemene inspiratiekaarten zullen gemaakt worden:
 - Waarom is het belangrijk dat ik als leraar zelf kinderboeken lees?
 - Hoe selecteer ik passende boeken?
 - Hoe kan ik de leesvoorkeuren van leerlingen te weten komen?
 - Hoe kan ik leerlingen passende boeken aanraden?
 - Hoe kan ik me voorbereiden op het voorlezen?
 - Hoe kan ik gesprekken over boeken organiseren?
- Teacher leaders wordt gevraagd leraren te attenderen op de startvragenlijst. Daarnaast wordt de planning van de evaluatieonderzoek doorgenomen

5.3 Evaluatie en reflectie in kenniskring

Er zijn nog twee bijeenkomsten geweest die in het teken van evaluatie en reflectie stonden.

In maart vindt een lange bijeenkomst met de kenniskring plaats op Hogeschool KPZ. Op de agenda staat: delen ervaringen voorzitters van schooloverstijgende literatuercirkels van januari. Feedback op storyline, interviewleidraad en eindvragenlijst.

Terugkoppeling schooloverstijgende literatuercirkels januari door de leden van de kenniskring

Er werd gevraagd aan alle leden die een in januari schooloverstijgende literatuurkring geleid hadden, de totale kring te beoordelen met een cijfer, het aantal deelnemers te vermelden, en een indruk terug te koppelen. Een teacher leader was niet vertegenwoordigd in deze bijeenkomst.

- cijfer 7, 2 deelnemers. Slechte computerverbinding maakt het gesprek lastig. Beide deelnemende leraren waren positief ("leuk om ermee bezig te zijn"). Rollen niet echt gebruikt.
- 1^e keer: 5-6 deelnemers, 2^e keer 4, beide keren cijfer 8. Twee mooie gesprekken, vooral gesproken over 'wat heeft je in het boek getroffen' en 'hoe toepassen in de klas', rollen minder aan bod gekomen, niet van tevoren verdeeld. Rollen kunnen iets geforceerder hebben, maar kan wellicht bij het lezen wel motiverend werken. 45 min. is zo voorbij. Wel moeilijk om datum te prikken.
- cijfer 7,5, drie deelnemers aangemeld, maar een was er niet. Mooi gesprek, maar hij heeft het gevoel dat het nog beter zal gaan als je het vaker doet. Je moet er zelf ook ingroeien.
- cijfer 7, vier mensen opgegeven, één kwam niet. Heel leuk, ook de rollen inzetten, dat gaf juist verdieping, daardoor kom je soms op een andere insteek, dan hoor je mensen "o ja" zeggen. Alle drie deelnemers waren enthousiast over het gesprek, gevoel dat die drie kwartier goed besteed waren.

- geen cijfer gegeven. 8 deelnemers. Rollen ingezet op een open manier (“Wie kan er vanuit de rollen iets zegen over...”) en ook de kaartjes van Chambers. Online vraagt om duidelijke beurtverdeling.
Voorwaarde: je moet het boek zelf goed gelezen hebben en het is ook een pré als je zelf in de klas al iets met het boek hebt gedaan. Je merkt dat het lezen + praten over hetzelfde boek verbindend werkt, maar veiligheid is er nog niet echt met onbekenden. De rollen stimuleren dat mensen fragmenten en zinnen aan elkaar voorlezen.
- 4 deelnemers, 1 kwam niet. Cijfer: 8-. De tijd vloog om! Veel tijd gestoken in de voorbereiding, o.a. met stukje voorlezen en een filmpje van Kennisnet. Kaartjes van Chambers en rollen gebruikt, maar die zijn nog wat onwennig, dat lukte nog niet bij iedereen. Online heeft z’n beperkingen: soms lastig op elkaar te reageren, je kunt minder makkelijk tussendoor iets vragen, het gesprek verloopt trager, het is vermoeiend! Een fysieke kring lijkt leuker.

Terugkoppeling literatuercirkels in het team door teacher leaders

- Na aanvankelijke scepsis i.v.m. niet-lezers in het team, toch positief verrast over de diepgang in de gesprekken. Teamleden hebben zich echt goed voorbereid ook m.b.v. de rollen. De overdracht naar de kinderen toe gaat ook goed: de kinderen zijn erbij als de nieuwe boeken komen – als een echt cadeau- ze roffelen op tafel en vragen aan de leerkracht: waar gaat het over? Heeft u het al uit? De boeken liggen in iedere bovenbouwgroep. Een half uur is genoeg.
- Enorm enthousiasme bij de deelnemers. Ze beleggen de bijeenkomsten zelf en locatie is de personeelskamer, zodat iedereen het ook ziet/ er iets van meekrijgt. Diepgang van de gesprekken is verbazingwekkend, soms ook echt filosofisch. Iedereen leest de boeken. De rollen liggen op tafel, maar worden niet expliciet verdeeld, iedereen kan z’n zegje doen vanuit de rollen.
- Gemengde reacties. Er zijn mensen die het veel te veel lezen vinden.
- Het loopt niet zo heel lekker, zeker niet op de locatie waar de teacher-leader zelf niet vaak is. Voor sommigen is het een ‘moetje’, anderen gaan echt in de weerstand, anderen zijn wel positief. Niet helemaal duidelijk hoe de facilitering is geregeld en of de deelnemers weten dat ze er uren voor krijgen. Een trekker die midden in de organisatie staat is echt wel nodig.
- Borging is wel een aandachtspunt: hoe gaat het met het project als iemand vertrekt? Sommigen doen zelfs online mee als ze ziek of door zwangerschapsverlof thuis zijn.
- Het begin was wat stroef, maar de mensen die meedoen worden langzamerhand wel enthousiaster. Een beetje als een olievlek die zich steeds meer verspreidt. Wat dat betreft is het jammer dat het project al stopt in april.
- Het valt te overwegen de boekenlijst meer af te stemmen op thema’s in de verschillende groepen. Dan voelt het misschien minder als ‘extra’. Dilemma: het idee was juist om te werken aan de eigen leesmotivatie van de leraren.
- Idee: studiedagen beginnen met een literatuercirkel: dan is iedereen er.
- Praten over toepassen in de groep gaat goed.

Afspraken n.a.v. deze bijeenkomst:

- Verwachtingsmanagement vraagt blijvend om aandacht: mensen komen er toch halverwege pas achter wat het project inhoudt. Projectleider stuurt de startbrief nog een keer naar de teacher-leaders, zodat zij daarmee hun collega’s kunnen informeren over wat er allemaal al is gebeurd en welke activiteiten er nog aan komen.

- *Wat betreft de interviews:* we willen graag per school duo-interviews met twee leraren die verschillende geluiden laten horen over de aanpak. Dit op basis van de inschatting van de teacher-leaders. de onderzoeker die de interviews gaat afnemen stuurt een e-mail over de interviews naar de teacher-leaders, die twee collega's uitkiezen en vragen of ze mee willen doen. Vervolgens sturen ze de contactgegevens naar de onderzoeker; die zelf de interviewafspraken maakt in de periode eind mei - juni. Leidraad is akkoord.
- *Wat betreft de storyline:* Duo's werken samen. eventueel een voorbeeld aanbieden ter illustratie. Expliciet maken dat er geen gemeenschappelijke lijn hoeft te komen, het gaat om overeenkomsten en verschillen. Twee onderzoekers maken het door de leraren in te vullen format, de teacher-leaders vullen 'm aan op basis van de school. Naam laten invullen, anoniem hoeft niet, want de deelnemers hebben ingestemd met deelname aan het onderzoek. Opgemerkt wordt dat er ook naar stimulerende en belemmerende factoren op schoolniveau gevraagd moet worden. Protocol wordt door onderzoeker nog iets aangepast.
- *Wat betreft de vragenlijst:* Term online-leren is wellicht onbekend. verder ok.

Slotbijeenkomst

In september 2022 vond de laatste bijeenkomst van de kenniskring plaats. Op de agenda stond presentatie resultaten van het onderzoek; reflectie op resultaten; kennisdeling door onderzoeker Stichting Lezen t.a.v. nieuwe publicaties; inventarisatie doorwerking resultaten binnen eigen bestuur; reflectie op eerste eigen ambities en terugblik proces, informatie over vervolgaanvraag; vieren van het resultaat: cadeauboek kiezen; praktische informatie over declareren

De volgende ideeën zijn m.b.v. werkvorm DDU besproken voor doorwerking:

- In eerste instantie een terugkoppeling naar je eigen team
- Een goed artikel voor een vakblad (handout)
- Presentaties houden in je eigen netwerk, waarbij idealiter de onderzoeker en de teacher leader samen presenteren
- Inbrengen in directieraad, IB-netwerk en taalexpertnetwerk
- Teamaanbod (directiegestuurd), maar ook een individueel scholingsaanbod doen voor literatuercirkel
- Beroepsproduct maken (dit helpt de leraar te stimuleren/bijproduct maken binnen radiant).
- Promofilm van een literatuercirkel maken en deze verspreiden

De projectleider stuurt een powerpointpresentatie over het onderzoek op. Iedereen kan gebruiken bij een eventuele presentatie in de school, of aan het bestuur. Agesproken is dat de projectleider de kenniskring op de hoogte houdt van de ontwikkelingen tot aan de afronding van het project.

Referenties

- Andriessen, D. (2011). Kennisstroom en praktijkstroom. In J. van Aken & D. Andriessen (Eds.). *Handboek ontwerpgericht wetenschappelijk onderzoek: wetenschap met effect*. pp. 79-93. Boom Lemma.
- Baarda, D.B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Peters, V., Van der Velden, T., & Boullart, A. (2018). *Basisboek kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (4e druk). Noordhoff.

- Bartholomew, L. K., Parcel, G. S., Kok, G., Gottlieb, N. H., & Fernández, M.E. (2011). *Planning health promotion programs; an Intervention Mapping approach*, 3rd Ed. Jossey-Bass.
- Binkhorst F., Poortman, C.L., McKenney, S.E., & Van Jooling, W.R. (2018). Revealing the balancing act of vertical and shared leadership in Teacher Design Teams. *Teaching and Teacher Education* 72, 1-12.
- De Bibliotheek op school. (z.j.). *Sterrenchecklist primair onderwijs*.
- DeCuyper C. Raes, E., & Boon, A. (2019). *High impact teaming; bewust effectief, efficiënt samenwerken*. Business Contact.
- Dumon Tak, B. (2021). *De eik was hier*. Querido.
- DUO Onderwijsonderzoek & Advies (2019). *Leesbevordering basisonderwijs 2019. Stand van zaken*. Stichting Lezen.
- Jongstra, W., Kieft, M., Goriot, C. & Van den Eijnden, J. (2023). *Lezen en laten lezen. Een ontwerponderzoek naar de versterking van leraren als leesbevorderaars*. Stichting Lezen.
- Kantar (2020). *Voorlezen in de kinderopvang: Onderzoeksrapport 2020*. Stichting Lezen.
- Kieft, M., Van Steensel, R., Jongstra, W., & en Van den Eijnden, J. (2021). *Literatuurstudie Leraren als leesbevorderaars*. Hogeschool KPZ. [Leraren als leesbevorderaars - Stichting Lezen](#)
- McKenney, S. & Reeves, T. (2018). *Conducting educational design research*. Routhledge.
- Raad voor Cultuur, Onderwijsraad (2019). *LEES! Een oproep tot een leesoffensief*. [Lees! Een oproep tot een leesoffensief | Advies | Onderwijsraad](#)
- Stichting Lezen (2020). *De doorgaande leeslijn. De leesontwikkeling van 0-20 jaar*. Stichting Lezen.
- Van Aken, J., & Andriessen, D. (2011). *Handboek ontwerpgericht wetenschappelijk onderzoek: wetenschap met effect*. Boom Lemma.
- Van Schaik, P., Volman, M., Admiraal, W., & Schenke, W. (2018). Barriers and conditions for teachers' utilisation of academic knowledge. *International Journal of Educational Research*, 90, 50–63.
- Van Steensel, R. C. M., Van der Sande, N. E., Bramer, W. M., & Arends, L. R. (2016). *Effecten van leesmotivatie-interventies. Uitkomsten van een meta-analyse*. Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Yin, R.K. (2009). *Case study Research; design and methods*. Sage.

Bijlage A: Reacties teacher leaders ontwerpessie

Bespreking idee schoolingebbede leescirkels a.h.v. filmpje waar het bij kinderen wordt toegepast (DDU*)

- Geweldig idee, geeft richting, het voorkomt vrijblijvend praten over boeken. Het werkt vast!
- De rollen zijn verrassend en kunnen gekozen en aangepast worden aan het betreffende boek. Bv. geograaf of historicus.
- Ik vrees dat het niet zal lukken leraren zo gek te krijgen de boeken te lezen. [andere teacher leader]: ik zie geen probleem (kwestie van goed aankondigen en afspreken van tevoren).
- Vraag: bespreek je een heel boek of een hoofdstuk?
- Deze werkvorm zal leraren ook aanspreken omdat ze het zelf in de klas kunnen toepassen.
- Voor dit soort activiteiten zijn meerdere exemplaren nodig van het boek. Dat is normaliter lastig. [Hij realiseert zich dat het eigenlijk nodig is om met andere ogen naar het aanschafbeleid van boeken op school te kijken].
- Het zelf ervaren van zo'n literatuercirkel zal zeker ook een positief effect hebben op het zelfvertrouwen.

Schoolingebbede leescirkels: ideeën voor handreiking literatuercirkels (DDU*)

- geen kinderachtige plaatjes etc. gebruiken, daar haakt mijn team op af. Het moet een literatuercirkel op eigen niveau worden, een volwassenversie. Het werken met rollen is een goed idee met het oog op het borgen van beurtruimte, het voorkomt dat mensen overruled worden door veelpraters.
- mogelijke rollen: vertaler naar leerdoelen of kernconcepten; vertaler naar kinderen (bv. wie zou je het aanraden? Hoe zou je het boek promoten in de klas?) vertaler naar vakgebieden; voorzitter; taaltovenaar - zoekt naar de schoonheid in het taalgebruik; illustrator – bespreekt het kunstzinnig gehalte van de tekeningen (maakt zelf een illustratie bij het boek); verbinder (met actualiteiten of eigen ervaringen)
- samenstelling in het geval van grote teams: niet-lezers en lezers door elkaar.
- een literatuercirkel zou je kunnen verdelen in een half uur praten over het boek en een half uur ontwerpen van activiteiten in de klas. Geen probleem dat leraren uit middenbouw dan ook meepraten over een boek voor de bovenbouw. Leraren zijn allround professionals.

Boekenlijst (in twee rondes) (DDU*)

- welke boeken selecteren we? Leesexpert laat een voorbeeld collectie zien van dertig boeken en communiceert over selectiecriteria die ze gehanteerd heeft.
- goed en belangrijk dat de leesexpert op iedere school alle boeken laat zien zodat leraren in de gelegenheid zijn de boeken te kunnen aanraken/doorbladeren voordat ze een keuze maken.

Ontwerp format inspiratiekaarten bij de boeken (DDU*)

- veel achtergrondinformatie kun je overal vinden. Misschien handiger om te verwijzen naar goede informatie elders m.b.v. links naar bv. www.jaappleest.nl. [Leesbevordering in de klas - boekrecensies en lestips](#) Zo leren leraren ook goede geschikte bronnen kennen.
- wat moet erop zo'n inspiratiekaart?
 - boektitels die je ook zou kunnen lezen als je dit boek mooi vond ('Lees verder...')
 - geschikte fragmenten om voor te lezen
 - genre / type boek (bv. raamvertelling)
 - mogelijkheden voor integreren met andere vakken, maar oppassen voor opdrachten die voorbijgaan aan de literaire waarde (zoals 'tel hoe vaak ze verdrietig was')
 - Thema, ook bij non-fictie. Bv. WO2, klimaat.
- algemene kaarten formuleren als 'Frequently Asked Questions' van leraren

Inrichting online leren (DDU)

- belangrijk om veel te verwijzen naar filmmateriaal dat al bestaat
- uit de competenties van leraar als leesbevorderaar kiezen we vooral de items rond boekpromotie en verwerking van de gelezen boeken:
 - Kennis hebben van recente kinderboeken
 - Eigen leeservaringen over een kinderboek kunnen delen met leerlingen en daarmee een boek promoten
 - Boeken kunnen aanraden die aansluiten bij de leesinteresse van iedere leerling
 - Leerlingen kunnen motiveren om uitdagende boeken te lezen
 - Hoe de leesvoorkeuren van leerlingen te leren kennen? Daar zijn makkelijke vragenlijsten voor, die kunnen geïntroduceerd worden in de online leren.
 - Inzetten van lezende leraren en lezende kinderen. Voorbeeldfunctie.

Nudges/ reminders (gesprek)

- sms/app gebruiken ligt voor de hand. Bv. plaatjes van boekvoorkant, lezende kinderen, etc. of link naar filmpjes.
- verder kleine dingen zoals een poster in de school, elke week een nieuw boek in de personeelskamer etc.

Schooloverstijgende online bijeenkomsten (gesprek)

- de samenstelling van deze bijeenkomsten hoeft niet af te hangen van de groep waar men les in geeft [dat vinden de aanwezigen niet zo relevant].
- meerwaarde: leuk om de frisse blik van collega's van andere scholen horen.
- deze bijeenkomsten moeten wel strak voorbereid zijn, want als er ook nog een voorstelrondje moet plaats vinden, zijn 45 minuten zo om. Hoeft niet met rolverdeling, misschien wel met denkvragen van tevoren.

*werkvorm DDU= Denken-delen-uitwisselen